

การปฏิรูปประเทศด้วยกระบวนการการศึกษาตามหลักไตรสิกขา

19 พฤศจิกายน 2557

การปฏิรูปประเทศเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าอันยั่งยืนนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยหลักการซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางมาเป็นกรอบการวางแผนและการปฏิบัติอย่างสอดคล้องกับยุคสมัยและบริบทของสังคมในปัจจุบันให้เป็นรากฐานแห่งความจำเริญสถาพรในทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบต่อเนื่องไปในอนาคต

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สยามประเทศเคยประสบความสำเร็จในการปฏิรูปประเทศอย่างมีหลักการแล้วครั้งหนึ่ง จนส่งผลสัมฤทธิ์อย่างเด่นชัดมาจวบจนปัจจุบัน หลักการในครั้งกระนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งเน้นการให้การศึกษาเพื่อการพัฒนาความรู้และความคิดของประชาชนซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของชาติ เมื่อประชาชนมีการศึกษาในระดับสูงเป็นรากฐานแล้วจึงจะเกิดความมั่นใจได้ว่าประชาชนจะสามารถนำความรู้ความสามารถของตนไปประกอบอาชีพและพัฒนาประเทศให้บังเกิดประโยชน์ได้ นอกเหนือจากที่ทรงเน้นการให้การศึกษา ก็ยังทรงมีพระราชหัตถเลขาในปี พ.ศ. 2441 เกี่ยวกับการให้การศึกษาแก่ประชาชนว่าต้องควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมไว้ด้วย ดังความตอนหนึ่งว่า

“การที่หัดให้รู้อ่านอักษรวิธี ไม่เป็นเครื่องฝึกหัดให้คนดีแลคนชั่ว เปนแต่ได้วิธีสำหรับจะเรียนความดีความชั่วได้คล่องขึ้น ...

ให้มีชีวิตกไปว่า เด็กขึ้นหลังจะห่างเหินจากศาสนาจนเลยกลายเป็นคน ไม่มีธรรมในใจมากขึ้น คนที่ไม่มีธรรมเปนเครื่องดำเนินตาม คงจะหันไปทางทุจริตโดยมาก ถ้ารู้บ่อยก็โกงไม่มีใครคล่อง ฎาโกงไม่สนิท ถ้ารู้มากก็โกงคล่องขึ้นและโกงพิสดารมากขึ้น...”

หลักการปฏิรูปประเทศด้วยความรู้คู่คุณธรรมนี้สอดคล้องกับบริบทของประเทศ ณ เวลานั้นจนเป็นพื้นฐานอันมั่นคงของการพัฒนาชาติตราบนานวันนี้

เมื่อถึงคราวที่จะต้องปฏิรูปประเทศอีกครั้งหนึ่ง หากพิจารณากระบวนการการศึกษาในปัจจุบันจะประจักษ์ชัดว่ายังคงเป็นการจัดการศึกษาเพียงเสี้ยวหนึ่งของหลักการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทไว้ กล่าวคือเป็นเพียงการให้ประชาชนมีความรู้ในตำราหรือเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ให้สามารถดำรงชีพโดยมุ่งหวังผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือความสำเร็จทางวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว แต่การศึกษาของชาติยังมีข้อบกพร่องในการปลูกฝังให้ประชาชนมีความคิดวิจาร์ณญาณโดยเฉพาะความละเอียดรอบาป การรู้สำนึกผิดชอบชั่วดี และการครองตนบนหลักคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนการคิดและปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตอันเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำพาประเทศไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

สาเหตุของความบกพร่องดังกล่าวส่วนหนึ่งมาจากการที่รัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดให้รัฐต้องมีหน้าที่ในการพัฒนาจิตใจของประชาชนและรัฐไม่ได้เน้นนำหลักธรรมของศาสนามาใช้ ในการจัดการศึกษาแต่อย่างใด กระบวนการศึกษาที่ใช้กันอยู่จึงยังไม่สามารถปลูกฝังให้ผู้คนในสังคมสามารถละชั่ว ทำแต่ในสิ่งที่ดีงามและพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นได้ กล่าวคือสิ่งที่รู้ไม่นำไปสู่การปฏิบัติจริง ผู้คนในสังคมจำนวนมาก รู้ว่าอะไรคือความดีที่พึงกระทำ รู้ว่าอะไรคือความชั่วที่ไม่พึงกระทำ แต่ก็ยังขาดกำลังของจิตใจที่จะทำดีละชั่วได้ตามที่รู้ เข้าทำนองว่า “รู้หมดแต่อดไม่ได้” ซึ่งหลักไตรสิกขาอันเป็นหลักแห่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้ให้แนวทางไว้แล้วจึงสามารถนำมาประกอบการปฏิรูปด้วยกระบวนการการศึกษาตามหลักดังกล่าวได้

“หลักไตรสิกขา” เป็นการรวบยอดการศึกษาทั้งหมดเพื่อเป็นแนวทางของการปฏิบัติสู่สันติสุข อันได้แก่ ศีลคือการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย สมาธิคือการทำจิตให้ตั้งมั่น และปัญญาคือการรอบรู้ในปัญหา ดังนั้น การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนา

ศีล สมาธิและปัญญา จึงเป็นไปเพื่อพัฒนามนุษย์อย่างครบถ้วนทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่มีความผาสุกได้

เมื่อนำหลักไตรสิกขามาทาบทองบนกระบวนการจัดการศึกษาของประเทศในปัจจุบัน จะเห็นว่าจำเป็นต้องมีการปฏิรูป เนื่องจากมุ่งเน้นเพียงการพัฒนาด้าน “ปัญญา” กล่าวคือทำให้ความรู้ทางโลกที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้เลี้ยงชีวิต มีความพยายามอยู่บ้างที่พัฒนา “ศีล” ด้วยการอบรมบ่มสอนให้ผู้เรียนปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือไม่ละเมิดกฎหมาย รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนมีระเบียบวินัยและไม่เบียดเบียนกันเพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข แต่จะเห็นได้ชัดเจนว่ากระบวนการศึกษายังขาดการพัฒนา “สมาธิ” เพื่อสร้างพลังจิตและพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเพื่อให้มีแรงขับเคลื่อนในการนำสิ่งที่รู้จากการศึกษามาสู่การปฏิบัติตนอย่างมีคุณธรรมจริยธรรม

การปฏิบัติสมาธิซึ่งเป็นหนึ่งในเสาหลักของไตรสิกขาจึงขาดหายจากกระบวนการจัดการศึกษาและเป็นผลให้เกิดความไม่สมดุลและความไร้ประสิทธิผลของการศึกษามาโดยตลอด ประชาชนจึงยังไม่สามารถสร้างพลังจิตได้เพียงพอ ขาดจิตใจที่มั่นคงแข็งแรง และไม่ได้รับผลของการพัฒนาจิตใจตามที่พระพุทธเจ้าได้รับรองไว้ อาทิ “จิตที่ฝึกดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้” หรือ “ใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน ทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยใจ” เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐซึ่งปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 รัฐธรรมนูญกำหนดให้รัฐมีหน้าที่เพียงจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมีได้ระบุให้รัฐมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาโดยน้อมนำหลักศาสนามาร่วมในกระบวนการเรียนรู้แต่อย่างใด และแม้ว่ารัฐธรรมนูญได้ระบุให้รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน ตลอดจนสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต แต่กลับไม่เคยแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างในการนำหลักธรรมมาใช้ในเรื่องใดๆ เลย การบัญญัติดังกล่าวจึงเป็นเพียงเจตนารมณ์ที่ดีแต่ขาดการปฏิบัติ ขาดการกำหนดผู้รับผิดชอบโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมิได้บูรณาการหลักธรรมของศาสนาให้เข้าไปอยู่ในการจัดการศึกษา

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ การปฏิรูปประเทศให้ประสบความสำเร็จอย่างเต็มที่จึงมีความจำเป็นต้องตราไว้เป็นกฎหมายสูงสุดว่ารัฐพึงมีหน้าที่เป็นผู้นำในการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาใช้ในกระบวนการจัดการศึกษาให้ครบตามหลักการแห่งไตรสิกขา อันได้แก่ หนึ่ง ‘การพัฒนาศีล’ ให้ประชาชนเรียนรู้การดำรงชีวิตอย่างเป็นปกติ อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข สอง ‘การพัฒนาจิตด้วยสมาธิ’ เพื่อเรียนรู้การพัฒนาจิตใจให้มีความเข้มแข็งมั่นคง มีพลังพร้อมสำหรับการทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ และสาม ‘การพัฒนาปัญญา’ เพื่อให้ประชาชนสามารถใช้ชีวิตได้อย่างฉลาด ไม่ประมาท สร้างความดีงามให้แก่ตนเองและสังคม เมื่อทำได้ทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ครบถ้วนตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาตั้งนี้แล้ว จึงถือได้ว่ารัฐเป็นผู้นำและริเริ่มการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้อย่างแท้จริง

แม้หลักไตรสิกขาจะเป็นการอ้างอิงหลักการของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานแต่ก็ไม่ได้ขัดกับหลักธรรมของศาสนาต่างๆ เพราะแต่ละศาสนาล้วนมุ่งสอนให้ศาสนิกชนของตนเป็นอยู่อย่างปกติมีสุขสันติ ยกระดับจิตใจ และมีหลักที่เหมาะสมในการดำรงชีวิตทั้งสิ้น โดยอาจมีเป้าหมาย รูปแบบการอธิบาย การเข้าถึงและการแสดงออกแตกต่างกันบ้าง จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าการพัฒนาศีล สมาธิและปัญญาเป็นหลักการสำหรับทุกสังคม เป็นธรรมสากลที่พึงนำมาใช้เป็นกรอบของการปฏิรูปประเทศ

หากรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้รัฐนำหลักธรรมมาประพจน์ใช้ย่อมเกิดเป็น “ธรรมรัฐ” ซึ่งรัฐแห่งธรรมนี้ย่อมส่งผลให้ปวงชนได้รับประโยชน์สุข ตามที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้รับรองไว้ว่า ‘ธรรมะย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม’